

УБЛАЖАВАЊЕ КАЗНЕ У ЈУГОСЛОВЕНСКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

Увод

Питање одмеравања казне делинквенту за учињено кривично дело старо је и актуелно колико и само кривично право. Оно је предмет расправе правних, социолошких, психолошких, филозофских, етичких и других научних дисциплина. Све до краја XVIII века и појаве класичне кривичноправне школе циљ кажњавања била је репресија, а основа истог етика талиона. Кажњавало се зато што се погрешило, а не зато да се убудуће не би грешило. Иако кривичноправној теорији није био познат институт ублажавања казне, јер је важио систем апсолутно одређених казни, овај се практично примењивао а његов основ био је друштвени статус делинквената. За иста делинквентна понашања различито су кажњавани делинквенти различитих друштвених слојева иако је врста и мера казне била прецизно одређена законом за свако кривично дело. Ублажавање казне било је привилегија владајућих и имућних друштвених група.

Појава буржоазије и њеног филозофско-класног погледа на свет који је био напредњачког карактера у то доба, одразио се на настанак нових кривичноправних идеја. Кривичноправни теоретичари ове револуционарне класе који су основали класичну школу (Бекарије, Фојербах, Бентам и други)¹⁾ критикујући феудални кривичноправни поредак истичу нове принципе кривичног права у вези са казном и сврхом кажњавања (хуманизација кривичног права, легалитет кривичног дела и казне, сразмерност између тежине кривичног дела и тежине казне, укидање смртне и телесних казни, правичност у кажњавању, увођење казне лишења слободе са принудним радом и друго). У систему апсолутно одређених казни по коме је законодавац прецизно одређивао врсту и меру казне за свако кривично дело, који је био реакција на феудални арбитрерни поредак суђења, ублажавању казне није било места, јер је суд морао да примени ону казну која је била предвиђена законом што значи да није имао никаквих законских права и овлашћења у одмеравању казне. Ипак, казна се практично могла ублажавати, а њен основ био је друштвени статус индивидуе. Овај изузетак у одмеравању казне кога је створила судска пракса примењивао се само онда када се радило о угледном члану друштвене заједнице који је најчешће припадао владајућој друштвеној групи. Тако је политичка моћ у судској пракси легализована кроз институт ублажавања казне.

Са појавом Социолошке кривичноправне школе у другој половини XIX века, која ће покушати да реши теоријско-правни сукоб између представника Класичне и Италијанских школа, појавиће се нове кривичноправне идеје које ће створити повољније услове за развитак института ублажавања казне. Све више јача уверење да казна треба да има не само репресивни него и социолошко-етички и васпитно-педагошки карактер. Инсистира се на прилагођавању казне субјективним околностима конкретно извршеног кривичног дела као и подробније упознавање личности делинквената. Социолошка школа заузима индиферентистички став према питању о слободи воље и сматра да основу кривичне одговорности чини свест, односно, способност схватања и расуђивања. Али, дешава се да поједини делинквенти услед аномалија у психо-физичкој структури њихове личности имају нарушене функције свести те нису у стању да правилно схватају значај

1) Детаљније види, др Љубиша Јовановић, *Кривично право*, Општи део, Београд, 1986, стр.59.

свога дела и управљају својим поступцима. Таква лица не могу бити кривично одговорна зато што кривична дела врше под утицајем тих аномалија, односно опасног стања које се налази у структури њихове личности. Све ово условљава дуалитет кривичних санкција, па се поред казне појављују и мере безбедности које имају за циљ неутралисање опасног стања као узрока делинквентног понашања. Исто тако, преовладава схватање да је законом немогуће предвидети све околности под којима се одређено кривично дело може вршити. Истиче се да казна има првенствено превентивни карактер и да њоме треба да се санирају узроци делинквенције. Свако извршено кривично дело треба посматрати посебно и самостално са специфичним карактеристикама а делатност одмеравања казне треба да буде подељена између законодавца и суда. Тек у таквом кривичноправном систему, ублажавање казне добија потпунији смисао и даје широке могућности остваривању принципа индивидуализације казне и постизање сврхе кажњавања. Тако овај кривичноправни институт добија све више самостално место и специфичан карактер у кривичноправној теорији и науци.

Дакле, из свега досада наведеног може се констатовати да је ублажавање казне створила судска пракса, а кривичноправна наука га прихвата, проучава и даје му обележја кривичноправног института. Тако се омогућава усклађивање писаних правила понашања и судске праксе. Иако су законом предвиђена делинквентна понашања и санкције за њихово сузбијање, једно такво понашање могуће је извршити на велики број начина, са различитим побудама и последицама. Дешава се да околности конкретног случаја указују да се и са блажом казном од прописане може постићи сврха кажњавања и да би изрицање прописане казне било престрого и неадекватно тежини дела и степену друштвене опасности, јер казна треба да има не само репресивни него и поучни, превентивни и преваспитни карактер. У таквим случајевима закон допушта суду да ублажи казну. Примена ублажавања казне зависи од врсте законског казног система, па је зато данас најчешће у примени систем релативно одређених казни. На тај начин остварује се један од најважнијих принципа кажњавања, индивидуализација казне од чијег успеха зависи успех ресоцијализације делинквента и остваривање сврхе кажњавања у складу са начелима казнене политике.

Циљ овог рада је да аналитичком методом презентира кривичноправни институт ублажавања казне посматрајући га у позитивном југословенском кривичном законодавству.

I Појам и сврха ублажавања казне

Од појаве Социолошке школе и њених оснивача Франц Фон Листа, Ван Хамела и Адолфа Принса, у кривичноправној теорији се сукобљавају мишљења о појму ублажавања казне. Овај теоријски сукоб није ни данас завршен. Он се јавља као последица дужевременог нерегулисања овог кривичноправног института од стране кривичноправне науке. Ублажавање казне познато је судској пракси од настанка државе и права, али његов теоријски статус почиње да се решава тек са појавом Социолошке школе. Због тога се у теорији појављују различита мишљења о појму ублажавања казне, почевши од оних која сматрају да овај институт као творевина судске праксе треба да олакша посао суду при одмеравању казне и да зато нема посебан кривичноправни значај ни место у науци, па до оних који истичу посебан, самосталан и веома значајан карактер ублажавања казне како за теорију тако и за судску праксу. Кривичноправна историја бележи да је законско регулисање ублажавања казне први пут извршено по Кривичном закону Француске из 1810. године, познатијем као Code Napoleon. Први пут је суду дата могућност да на основу система релативно одређених казни узме учешће у одмеравању казне. Тако се у кривичном законодавству по први пут уводи институт олакшавајућих околности који се тичу кривичног дела и делинквената, из кога произлази установа ублажаваних околности која даје овлашћење суду да изрекне казну исте врсте испод границе прописане казне или блажу врсту казне од пропи-

сане. Установа ублажаваних околности одакле је преузета у цивилизована кривична законодавства других држава тога доба.

И у нашој кривичној теорији постоје различита мишљења о појму ублажавања казне. Тако, професор Таховић сматра да ублажавање казне није исто што и олакшавање казне у смислу редовног одмеравања казне. Оно се састоји у изрицању у конкретном случају, под условима предвиђеним у закону, казне испод посебног минимума те казне за то кривично дело, али не испод општег законског минимума те врсте казне, или у замени предвиђене казне блажом врстом казне.^{2/} Професор Бачић упозорава како савремени кривични кодекси прописују да судија може изрећи и блажу казну од оне која је прописана за одређено дело, тако што ће изрећи казну која је нижа од прописаног минимума казне за то дело, а може и уместо прописане врсте казне изрећи другу, блажу врсту казне. Дакле, судска казна се не мора кретати у оквирима казне прописане за дотично дело и у томе се састоји тзв. ублажавање казне.^{3/} Професори Срзентић, Стајић и Лазаревић под ублажавањем казне подразумевају када се учиниоцу кривичног дела изриче или мања мера казне од оне која је прописана за извршено дело или блажа врста казне од прописане,^{4/} док професор Чејовић сматра да се ублажавање казне састоји у изрицању казне испод посебног минимума казне до општег минимума те врсте казне, или у замени казне која је прописана за једно кривично дело блажом врстом казне. Оно се врши по посебним правилима, различитим од општих правила о одмеравању казне, јер се у случајевима када за то постоје потребни услови, применом правила о редовном одмеравању казне не би могла изрећи казна која би одговарала сврси кажњавања.^{5/} Професор Јовановић о појму ублажавања казне констатује: "Ублажавање казне постоји када је дато овлашћење суду да може изрећи казну испод посебног минимума казне предвиђене за то дело до најмање законске мере, тј. до општег минимума те врсте казне или пак да замени прописану казну за то дело блажом врстом казне. Ублажавање казне врши се тако што се учиниоцу изриче или нижи износ казне од оне која је прописана за то дело или блажа врста казне од оне која је предвиђена. Блажа врста казне је она која је било по начину извршења или по свом дејству лакша за учиниоца дела."^{6/}

Практична примена ублажавања казне у кривичноправном систему зависи од тога који од облика законског система одмеравања казне је важећи. Тако, по систему апсолутно одређених казни, законом се изричито прописује врста и висина казне за свако кривично дело, без обзира на конкретну друштвену опасност кривичног дела и учиниоца и друге околности конкретног кривичног догађаја. Суд у оваквом систему нема никаква права и утицаја на одмеравање казне, те је дужан да изрекне само ону меру и врсту казне коју је законодавац одредио. По систему апсолутно неодређених казни, који је супротан овом претходном, законодавац не регулише материју одмеравања казне већ све препушта суду, да он по свом слободном уверењу одабере и одмери једну од законом предвиђених казни. Овај систем омогућава потпуно спровођење принципа индивидуализације казне и гататнује доминантну улогу суда у одмеравању казне, али постоји опасност од бирократизације и самовоље суда. У систему релативно одређених казни, какав је наш, функција одмеравања казне подељена је између законодавца и суда. Законодавац одређује границе казне за свако кривично дело узимајући у обзир апстрактну друштвену опасност тога дела и степенујући конкретизовање те опасности у најтежим и најлакшим случајевима, а суд врши одмеравање казне у законским границама. Међутим, живот доноси и такве ситуације када прописане границе посебног минимума и максимума казне нису адекватне за правично и

2) Види, др Јанко Таховић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1961, стр.334.

3) Опширније види, др Фрањо Бачић, *Кривично право, Општи део*, Загреб, 1980, стр. 437.

4) Детаљније види, Никола Срзентић, др Александар Стајић и др Љубиша Лазаревић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1990, стр. 382.

5) Др Бора Чејовић, *Кривично право, Општи део*, Београд, 1987, стр.409.

6) Др Љубиша Јовановић, *Кривично право...* op.cit. стр.328.

сврсисходно кажњавање. У таквим случајевима потребно је изрећи или нижу меру исте врсте казне или прописану казну заменити блажом врстом казне.

Дакле, може се констатовати, суштина ублажавања казне састоји се или у изрицању исте врсте прописане казне испод границе предвиђене законом или у изрицању блаже врсте казне од оне законом прописане, за учињено кривично дело. Значи, то је заједнички елемент свих напред изложених мишљења о појму ублажавања казне. То не значи да се казна ублажава неограничено, већ у законским оквирима одређене врсте казне за извршено кривично дело (општи максимум и општи минимум). Могућност ублажавања казне постоји само под условима и у границама предвиђеним у закону. Суд приликом ублажавања казне или изриче исту врсту казне прописану законом за извршено кривично дело испод посебног минимума а до општег минимума те врсте казне или уместо законом прописане врсте казне примењује другу блажу врсту казне по учиниоца кривичног дела. Ублажавање казне је факултативна установа, што значи да суд није обавезан у примени овог института. Да ли ће доћи до ублажавања казне или не, зависи од уверења суда о дејству околности конкретног кривичног догађаја као и од оцена да ли се сврха кажњавања може постићи и оваквом казном. Да бисмо појаснили појам ублажавања казне, узећемо као пример кривично дело силовања које спада у групу кривичних дела против достојанства личности и морала (чл.103. КЗС). За ово кривично дело предвиђена је казна затвора у трајању од једне (посебан минимум) до десет година (посебан максимум). Применом института ублажавања казне, суд ће приликом одмеравања казне поступити тако што ће изрећи или исту врсту казне (затвор) али у трајању испод једне године а најмање до 15 дана (општи минимум казне затвора) или ће уместо казне затвора изрећи другу блажу врсту казне, рецимо новчану казну.

Тиме што је ублажавање казне посебно правило за судско одмеравање казне, истакнута је улога суда у одмеравању казне. Кривични закон Савезне Републике Југославије из 1976. године ублажавању казне даје карактер општег кривично-правног института, теорија га проучава, а судска пракса га примењује на конкретне животне ситуације. Прописујући казну за свако кривично дело наш законодавац је имао у виду апстрактну друштвену опасност. Међутим, основ кажњавања чини конкретна друштвена опасност која се ствара конкретизовањем кривично-правне радње кривичног дела. Уколико постоји несразмера између ове две опасности, тада законом прописана казна није адекватна степену конкретне друштвене опасности дела и учиниоца, те се њоме не може постићи сврха кажњавања. Та несразмера између законом прописане казне и адекватне казне за учињено кривично дело решава се применом установе ублажавања казне.

Питање сврхе ублажавања казне постало је актуелно са напуштањем система апсолутно одређених казних и апсолутне теорије о казни у кривичноправној теорији, по којима се сврха казне састојала у освети или испаштању. По овим теоријама казна је сама себи циљ. Тек са појавом Социолошке кривичноправне школе која своја кривичноправна сазнања заснива на систему релативно одређених казни и релативној теорији о казни, биће створени погодни услови за остваривање и проучавање сврхе кажњавања. По овој теорији, сврха казне је превенција, да доприноси сузбијању узрока делинквенције. Превентивно дејство казне може бити двојако, генерално и специјално. Генерална превенција кажњавања састоји се у морално-педагошком и психолошком утицају кривичног законодавства на све грађане једне државе. Ова врста превенције реализује се на више начина, законским прописивањем врсте и мере кривичне санкције за свако кривично дело, ефикасношћу и активношћу правног поретка у откривању, гоњењу и кажњавању делинквената и друго. Чињеница да сваког делинквента стиже заслужена казна чини основу генералне превенције. Овом врстом превенције утиче се на будуће евентуалне делинквенте да се уздрже од недозвољеног понашања. Специјална превенција кажњавања састоји се у прилагођавању казне личности делинквента. Она се заснива на ресоцијализацији настојећи да у њему развије склоности ка позитивним друштвеним вредностима и од њега створи корисног члана друштвене заједнице.

У нашем кривичном законодавству општа сврха прописивања и изрицања кривичних санкција је сузбијање друштвено-опасних понашања којима се повређују или угрожавају друштвене вредности заштићене кривичним законодавством (чл.5. КЗ СРЈ), а сврха кажњавања је спречавање учиниоца кривичног дела да врши кривична дела и његово преваспитавање, васпитни утицај на друге да не врше кривична дела, јачање друштвеног морала и развијање друштвене одговорности и дисциплине грађана (чл.33. КЗ СРЈ). Дакле, сврха кажњавања састоји се у превентивном, социјално-етичком и васпитно-поправном и педагошком дејству, којима се отклањају узроци делинквенције. Репресивни карактер кажњавања иако није предвиђен КЗ СРЈ произлази из саме природе кривичне санкције. Из свега досада реченог, може се извести закључак о сврси ублажавања казне, као специфичног облика одмеравања казне и индивидуализације казне. Сврха ублажавања казне је специјална превенција. По свом карактеру и садржају, институт ублажавања казне омогућава практично највећи степен индивидуализирања казне. Од успеха индивидуализирања казне зависи успех у ресоцијализацији делинквената као крајње сврхе кажњавања. Према томе, ублажена казна треба да пробуди свест и савест делинквената, да развије осећај одговорности и прихватање позитивних друштвених делатности. Блажом казном изражава се благонаклоност и поверење друштва у делинквента као човека, да ће се он поправити и убудуће неће антисоцијално понашати. Оваквом казном делује се на личност делинквента социјално-етички и васпитно- педагошки, јача се поверење и смисао за поштовање закона и вера у законом заштићене егзистенцијалне друштвене вредности. Ублаженом казном остварује се етички принцип - правичност кажњавања, а то значи да ни један делинквент не остаје некажњен чиме се јача поверење грађана у владајући правни поредак.⁷⁾

II Основи ублажавања казне

Питање правних основа ублажавања казне у директној је вези са његовим појмом. Због тога што дуже времена у кривичноправној теорији није био одређен јединствен појам ублажавања казне, то је условило да правни основи примене истог буду тумачени широко и произвољно од стране суда, више са етичког и философског становишта у односу на право. Томе је још допринела и несистематизована, језички непрецизна формулација о основама ублажавања казне у нашем кривичном законодавству. Тако, Кривични законик Југославије из 1951.године констатује да се ублажавање казне може вршити само у случајевима предвиђеним закоником и из криминално-политичких разлога када постоје олакшавајуће околности које указују да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања. Закоником се не одређује који су то криминално-политички разлози и олакшавајуће околности које указују да се казна може и треба ублажити и да ће се таквом казном постићи сврха кажњавања. Остављено је судовима да по слободној оцени узимајући у обзир све околности конкретног кривичног догађаја одређују када постоје могућности за ублажавање казне. Оваквим кривичноправним одредбама створена је конфузија у погледу основа и граница примене ублажавања казне. Тек Кривични закон Савезне Републике Југославије из 1976.године даје нешто прецизније и јасније одредбе о основама и границама примене овог института.

По КЗ СРЈ суд може учиниоцу кривичног дела одредити казну испод границе прописане законом или применити блажу врсту казне у следећим случајевима: (I) када закон предвиђа да се учинилац може блаже казнити и (II) када суд утврди да постоје особито олакшавајуће околности које указују да се и са ублаженом казном може постићи сврха кажњавања (чл.42. КЗ СРЈ). Из наведеног члана види се да у нашем кривичном законодавству постоји законско и судско ублажавање

7) Види, др Фрањо Бачић, *Кривично право ... op.cit.* сттр. 377-407.

казне. У кривичноправној теорији поменути члан се коментарише као могућност ублажавања казне везане за услове предвиђене законом, а кад ти услови постоје, казна се може ублажити без обзира за које је дело прописана. При том, услови ублажавања не обавезују суд да ублажи казну, већ увек постоји само могућност ублажавања казне (факултативни карактер ублажавања казне). Дакле, постоје два услова за ублажавање казне. Први, када сам закон својим одредбама предвиђа одређене конкретне ублажене околности које доводе до ублажавања казне и други, када суд оцени да су одређене постојеће олакшавајуће околности такве да оправдавају ублажавање казне.^{8/}

Законско ублажавање казне може бити тројако: (1) ублажавање казне услед постојања општих интитута, (2) ублажавање казне услед постојања околности које могу довести до ослобођења од казне и (3) ублажавање казне код појединих кривичних дела. У првом случају ублажавања казне предвиђено је одредбама општег дела КЗ СРЈ, а врши се онда када постоје следећи институти: (а) прекорачење граница нужне одбране (чл.9, ст.3. КЗ СРЈ), (б) прекорачење граница крајње нужде (чл.10, ст.3. КЗ СРЈ), (ц) битно смањена урачунљивост (чл.12. ст.2. КЗ СРЈ), (д) извршење дела у правној заблуди (чл.17. КЗ СРЈ), (е) покушај (чл.19, ст.2. КЗ СРЈ), (ф) неуспело подстрекивање (чл.23. ст.2 КЗ СРЈ), и (г) помагање (чл.24.ст.1 КЗ СРЈ). У другом случају ублажавање казне се може вршити онда када постоје околности које доводе до ослобођења од казне. Када је суд овлашћен да учиниоца кривичног дела ослободи од казне, може му казну ублажити без ограничења предвиђених законом за ублажавање (чл.44. ст.2. КЗ СРЈ) и то: (а) прекорачење нужне одбране услед јаке раздражености или препасти изазване нападом (чл.9, ст.3. КЗ СРЈ), (б) прекорачење крајње нужде под особито олакшавајућим околностима (чл.10, ст.3. КЗ СРЈ), (ц) извршење дела у правној заблуди (чл.17, КЗ СРЈ), (д) неподобан покушај (чл.20. КЗ СРЈ), (е) добровољни одустанак (чл.21. ст.1 КЗ СРЈ), (ф) добровољни одустанак саучесника (чл.25, ст.2. КЗ СРЈ), (г) када је учинилац извршио кривично дело из нехата, а последице дела га тако тешко погађају да извршење казне очигледно не би одговарало сврси кажњавања (чл.45. КЗ СРЈ). У овим ситуацијама постоји основ за ослобођење од казне, али суд може ублажити казну без ограничења предвиђених у 43.члану. У трећем случају ублажавање казне је могуће вршити због околности које закон предвиђа код појединих кривичних дела као основа за ублажавање (чл.207 и 217, ст.7 КЗ СРЈ) или као основа за ослобађање од казне (чл.136. ст.3, чл.217, чл.214, ст.5 и чл.254. ст. КЗ СРЈ)^{9/} У посебном делу Кривичног закона Републике Србије, предвиђа се ублажавање казне за поједина кривична дела (чл.51. ст.5, чл.53. ст.5, чл.54. ст.3, чл.64. ст.3, чл.73. ст.2, чл.93. ст.3, чл.96, чл.97, чл.119. ст.3, чл.122. ст.3, чл.125. ст.2, чл.126. ст.3, чл.129. ст.2, чл.130. ст.2, чл.131. ст.2, чл.134. ст.4, чл.165. ст.2, чл.173. ст.3, чл.202. ст.3, чл.213. ст.3, чл.214. ст.5, чл.216. ст.5, чл.255. ст.3. КЗС) Исто тако, у посебном делу Кривичног закона Републике Црне Горе предвиђено је ублажавање казне за поједина кривична дела (чл.43. ст.5, чл.45. ст.5, чл.46. ст.3, чл.55. ст.3, чл.62. ст.3, чл.87, чл.88, чл.104. ст.4, чл.108. ст.2, чл.109. ст.3, чл.111. ст.3, чл.112. ст.3, чл.115. ст.2, чл.116. ст.3, чл.119. ст.2, чл.120. ст.2, чл.121. ст.2, чл.125. ст.2, чл.128. ст.2, чл.129. ст.3, чл.130. ст.2, чл.146. ст.4, чл.149. ст.2, чл.152. ст.2, чл.166. ст.3, чл.176. ст.4, чл.177. ст.2, чл.178. ст.4, чл.184. ст.2, чл.185. ст.3, чл.186. ст.2, чл.187. ст.3, чл.191. ст.3, чл.192. ст.3, чл.193. ст.5, чл.203. ст.3, чл.215. ст.3, чл.236. ст.3. КЗЦГ)

Други основ, судско ублажавање казне подразумева два услова: (1) да је кривично дело учињено под особито олакшавајућим околностима и (2) да се у конкретном случају применом института ублажавања казне може постићи сврха кажњавања. Под особитим олакшавајућим околностима, подразумевају се све оне околности које се односе на конкретно извршено кривично дело или учиниоца и

- 8) Опширније види, Никола Срзентић, др Мирослав Ђорђевић, др Александар Стајић, др Франђо Бачић, др Божић Краус, др Љубо Бавџон, др Љубиша Лазаревић и др Милан Лутовац, Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије, Београд, 1982, стр.196.
- 9) Детаљније види, Никола Срзентић и други, Коментар... op.cit.стр.206-207.

које утичу да казна буде мања у границама које су прописане за то дело. Ове околности дају конкретном кривичном делу особито лак вид. Кад ће олакшавајуће околности чинити једно дело особито лаким, фактички је питање које суд утврђује у сваком конкретном случају. Реч "особитост" означава да се ради о изузетним околностима. То значи да су ове околности по свом карактеру специфичне и да се разликују од обичних олакшавајућих околности, јер извршеном кривичном делу дају посебан олакшавајући облик што утиче и на одмеравање казне. Поменути термин у КЗ СРЈ логично и језички је непрецизан што омогућава веома широко и произвољно тумачење истог, те судови често изједначавају и мешају олакшавајуће околности са особито олакшавајућим. Тиме се уноси конфузија у одређивању и тумачењу основа за ублажавање казне. Закон набраја само уопштено неке од ових околности препуштајући суду да у сваком конкретном случају оцењује које од њих су особито лаке и како утичу на врсту и висину прописане казне.^{10/} Ублажавање казне може се вршити и при постојању само једне особито олакшавајуће околности. Важно је утврдити колики је утицај једне или више постојећих особито олакшавајућих околности био на само кривично дело и његовог учиниоца. Суд мора у сваком конкретном случају да цени појединачно и скупно све околности које се тичу дела и учиниоца те на основу њих да одлучи хоће ли ублажити казну или не. Однос између конкретне друштвене опасности и особито лаких околности је у обрнутој сразмери, више ових околности нижи степен друштвене опасности и обрнуто. На другој страни поред оцене околности конкретног кривичног догађаја, мора суд да стекне уверење да се и са таквом казном може постићи сврха кажњавања.

И казна малолетничког затвора може се ублажити, али за њено ублажавање закон предвиђа посебна правила (глава VI КЗ СРЈ). Малолетнички затвор не може бити краћи од једне ни дужи од десет година. При одмеравању казне старијем малолетнику, суд не може изрећи затвор у трајању дужем од прописане казне затвора за то дело, али није везан ни за најмању прописану меру те казне (чл.78. КЗ СРЈ). Одредбе о ублажавању казне малолетничког затвора су факултативне природе. Суд може да поступи на два начина, или да казну одмери у границама прописаним за учињено кривично дело, или да казну ублажи испод посебног минимума али не испод једне године.

III Поступак и границе ублажавања казне

Одмеравање казне учиниоцу кривичног дела је сложена судска делатност. Њоме се завршава кривични поступак и остварује циљ кривичног законодавства. Међутим, када се казна одмерава испод законских граница или се изриче блажа врста казне тада је поступак одмеравања још компликованији. Ово зато што ублажавање казне по Кривичном закону СРЈ представља изузетак од општег правила о одмеравању казне. Оно мора бити поткрепљено реалним чињеничним стањем које ће бити гаранција за овакву казну. Чињенично стање се утврђује у кривичном поступку, па је потребно спровести такав поступак у коме ће потпуно и сигурно бити утврђене све чињенице које чине основ ублажавања казне.

Приликом утврђивања чињеница које чине основ ублажавања казне, користе се сва правила о доказном поступку као и при утврђивању осталих одлучних чињеница (начело усмености, начело јавности, начело контрадикторности, начело непосредности, утврђивање чињеница са потпуном извесношћу и друго). Доказивање обухвата све чињенице које суд сматра да су важне за правично пресуђење (чл.322. ст.2. ЗКП).^{11/} Дакле, суд утврђује по службеној дужности све чињенице које су важне за пресуђење. Те чињенице верификују се на главном

10) Др Љубиша Јовановић, *Кривично право...* op.cit. стр. 323.

11) Види, др Тихомир Васиљевић и др Момчило Грубач, *Коментар Закона о кривичном поступку*, Београд, 1987, стр.322.

претресу и на њима се једино може заснивати судска одлука. Свака од наведених чињеница мора бити детаљно образложена у судској одлуци. Пошто је утврдио чињенице, суд приступа њиховој оцени и разматрању, и констатује да ли постоје законске могућности за ублажавање казне. Када суд на основу вредновања свих околности конкретног кривичног догађаја дође до сазнања да се може ублажити казна, тек тада он ће одлучити да ли ће исту ублажити или не. Ако се одлучи за ублажавање, суд мора прво утврдити основе ублажавања, а затим у образложењу судске одлуке навести које је околности узео у обзир при ублажавању казне и детаљно их образложити. Посебно ће суд образложити којим се разлозима руководи када је нашао да казну треба ублажити или оптуженог ослободити од казне или изрећи условну осуду или да треба изрећи меру безбедности или одузимање имовинске користи (чл.357, ст.8. ЗКП) ^{12/} Тиме се исцрпљује кривични поступак о ублажавању казне.

Границе ублажавања казне одређене су Кривичним законом СРЈ. Изван ових граница суд не може одмерити казну. Одређивање граница у одмеравању ублажене казне треба да спречи самовољу суда и обезбеди принцип легалитета у кажњавању. Ублажавање се може вршити по мери и по врсти. Ако се ублажавање врши по мери, онда се учиниоцу изриче иста врста казне до општег минимума те врсте казне, а ако се ублажавање врши по врсти, онда се уместо једне врсте казне изриче блажа врста казне, односно, уместо прописане казне изриче се блажа врста казне. Када је за одређено кривично дело предвиђена алтернативна казна, ублажава се она казна која је блажа по делинквенту, а ако су казне предвиђене кумулативно ублажавање се врши само код главне казне. У посебном делу КЗ СРЈ за већину кривичних дела одређен је посебан минимум прописане казне. Ово је доња граница испод које се казне не могу изрећи, изузев ако је то одређено законом. Посебним минимумом одређен је најнижи степен друштвене опасности одређеног кривичног дела. Казну је могуће ублажити испод посебног минимума, али до општег минимума те врсте казне. Дакле, општи минимум и општи максимум представљају границе одмеравања казне и одређене су за сваку врсту казне.

Кривични закон СРЈ предвиђа ублажавање казне затвора, и то примарно по мери а ако такво ублажавање није могуће онда по врсти. Када постоје услови за ублажавање из члана 42, суд ће ублажити казну у следећим границама: (1) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од 3 или више година, казна се може ублажити до 1 године затвора, (2) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању од 2 године, казна се може ублажити до 6 месеци затвора, (3) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању до 1 године, казна се може ублажити до 3 месеца затвора, (4) ако је за кривично дело као најмања мера казне прописан затвор у трајању испод 1 године, казна се може ублажити до 15 дана затвора и (5) ако је за кривично дело прописана казна затвора без назначења најмање мере, уместо затвора може се изрећи новчана казна. При одлучивању у којој ће мери казну ублажити према правилима из става првог овог члана, суд ће посебно узети у обзир најмању и највећу меру казне прописане за дотично кривично дело (чл.43. КЗ СРЈ). ^{13/}

Завршно разматрање

Кривичноправни институт ублажавања казне налази се у општем делу Кривичног закона СРЈ и има самостално место и специфичан карактер. Он омогућава усклађивање кривичноправне теорије и праксе. Иако творевина судске праксе, има и правнотеоријски значај, јер помаже кривичном праву да прати животну

-
- 12) Детаљније види, др Тихомир Васиљевић и др Момчило Грубач, Коментар..., оп.цит. стр.357.
13) Опширније види, Никола Срзентић и други, Коментар..., оп.цит, стр.207.

динамику. Судска одлука којом се врши ублажавање казне поред општих елемената које садржи сваки судски акт мора да има законски основ за примену ублажавања казне, да има јако и доказано чињенично стање на коме почива судска одлука и исцрпно образложење које оправдава одлуку суда. Ублажавање казне у кривичном праву требало би да ојача поверење грађана у правосудни систем, али и да оствари три значајна принципа и то: легалитет кривичног дела и казне, индивидуализацију казне и правичност казне. У систему релативно одређених казни, делатност одмеравања казне подељена је између суда и законодавца. Законодавац прадвиђа границе за све врсте казни, а суд одмерава исту у тим границама. Принципом легалитета спречава се арбитражност суда и гарантује се, да се може казнити само за она дела и оном казном који су законом предвиђени. Принцип индивидуализације казне остварује се кроз законом дату слободу суду да активно учествује у одмеравању казне. Ублажавањем казне остварује се најпотпунији облик индивидуализирања казне. Законом је одређен општи минимум и максимум казне, а суд има право да, ценећи све околности конкретног кривичног дела и његовог учиниоца одмери казну, у одређеним случајевима и ублажи исту. Активном улогом суда у одмеравању казне она се прилагођава карактеристикама конкретног дела и учиниоца а то је основна претпоставка за постизање ресоцијализације делинквента као и крајње сврхе кажњавања (заштита друштва од криминалитета). Ублаженом казном суд изражава благонаклоност друштва према делинквенту, а то може врло често пробудити свест и морал делинквента. Најзад, најважнији принцип правичности кажњавања састоји се у чињеници што заслужена казна увек стиже делинквента.

Казна која је прилагођена личности делинквента, мора да у његовој свести активира аналитичке процесе сопствене личности и друштвене средине у којој живи, као и да развија осећај одговорности и самодисциплина. Овај мисаони ток обухвата борбу мотива, рационално сагледавање сопствених противуречности, борбу добра и зла у човеку, да би се дошло до суда о себи. Човек може спознати већ постојећу истину о себи, само ако добро упозна своју личност без протекционизма, и ако је спреман да се са истином суочи. Јасно, овакав утицај казне може се очекивати само код делинквената са здравом психо-физичком и биолошком структуром личности и са позитивним карактерним и етичким особинама, који су спремни да сарађују у сопственој ресоцијализацији. Дакле, казна треба да произведе не само промене у спољашњем свету него и у унутрашњем свету, у личности делинквента. Тек тада може се рећи да је казном постигнут циљ кажњавања. Из свега до сада реченог може се закључити да институт ублажавања казне има не само правни, него чак и више филозофско-етички садржај.

MITIGATION OF PENALTY IN YUGOSLAV CRIMINAL LAW

- Summary -

Criminal law institute of mitigation of penalty has an independent place and specific reatura. It is in general part of the Criminal Code of Yugoslavia and is a special form of penalty individualizaion and special rule on meting out penalty. Mitiigation of penalty is a creation of court practice, while criminal law science researches it and gives it a feature of the criminal law institute.

Mode, basis, conditions, procedure and limits of mitigation of penalty are forseen by law. The substance of it is seen either in passing the same prescribed type of penalty under the particular minimum up to general minimum of the type (mitigation by measure) or in change of the prescribed type of penalty by milder one against the delinquent (mitigation by type). In case prescribed by law unlimited mitigation of penalty up to release of penalty may be done as well.

The ame of the institute is to modify penalty to character of a delinquent the best it can be done. By mitigation of penalty its preventive feature is stressed, and it means that the aim of penalty is not only to make change in the out world but in character of a delinquent as well, and it is to be done by resocialization. By such a penalty society friendliness is to be expressed, trust in delinquent as a man, aiming to wake up his consciouness, moral, responsibillity and the other good characteristics that every man possesses.